Patru sute de ani de la naşterea poetului portughez „Luiz de Camoëns"

Viaţa şi opera poetului

Se împlinesc, anul acesta, patru sute de ani dela naşterea poetului portughez: **Luiz de Camoëns.** La cunoaşterea vieţii acestuia ne isbesc unele amănunte care ţin parcă de condiţia genialităţii în artă. N'am putea spune că toate geniile au fost aventuriere: Dante, lord Byron, mai ales, şi Camoëns sunt nume care amintesc sbuciumul lor necurmat al vieţii în luptă cu raţiunea lor înaltă.

Luiz de Camoëns s'a născut în 1524 la Lisboa, oraş care a fost sortit să legene copilăria marelui poet portughez. Două oraşe încă cereau mândria de a fi adăpostit copilăria lui Camoëns. Dar, probabil, mărturiile celor bătrâni au recunoscut definitiv naşterea poetului în oraşul cu turnuri multe, cu încântător aspect orienal al Lisabonei, clădit în amfiteatru pe malurile îmbrăcate cu flori şi verdeaţă ale Tagului. Era originar dintr'o veche familie de nobili din Galiţia, refugiată în Portugalia pe timpul regelui Don Fernando, în slujba cărula se pusese un străbunic al poetului. Vasco Lopez de Camóes, el însuşi apreciat poet trubadur. Din strălucirea de odinioară a familiei, tatăl poetului, Simão-Vas de Camóes, păstra, pe la 1520, un grad neînsemnat de curtezan, iar din căsătoria lui cu Anna de Sá e Macedo, de Santarem se născu viitorul geniu poetic al Portugaliei. Din cauza ciumei din 1527 Curtea fu mutată la Coïmbre, unde se duce şi Simão, în calitate de cavallairo fidalgo. Aci tânărul Luiz îşi făcu studiile humaniste la mânăstirea Santa-Cruz, după care urmă cursurile clasice la universitatea din Coïmbre, mutată şi ea din Lisabona. Avu de profesori pe Diogo de Gouvea, pe celebrul elenist Fabricius, pe cosmograful Pedro Nunez.

In mediul înaltelor maniere aristocratice, Luiz capătă o cultură universală. Dar înamorându-se de fiica lui Antonio de Lima, Catherine de Athayde, domnişoară de onoare a reginei, stârni o sumă de invidii, intră într'o serie de intrigi şi învinuiri, până ce fu exilat. Intorcându-se în Coïmbre şi neputând obţine graţia regală, plecă să ia parte la asediul oraşului Mazegan din Maroc. Timp de doi ani stătu poetul aci, ca simplu soldat, ba încă îşi pierdu ochiul drept în lupta navală dela Ceuta. Se reîntoarce iarăşi la Coïmbre şi începu manevra de cucerire a drepturilor anterioare. Dar poeţii Caminha şi Corte-Real, din anturajul regelui, stăteau la pândă, urzind intrigi diabolice. Neastâmpăratul Luiz, tocmai când se aştepta să reintre în graţia regelui, lovi cu sabia pe savantul acestuia Gonzalo Borges, după care a fost închis (1552) pentru crimă de lèse-majesté. In închisoare concepu el planul epopeei sale celebre: „Os Lusiadas".

In primăvara anului 1553 poetul plecă să viziteze Indiile. Spiritul lui aventurier îl făcu să ia parte la expediţia contra rajahului din insula Chembé, expediţiune care era pusă sub comanda celui mai bun amic al poetului, vice-regele Noronha. După mizerabila iernare dela Goa, pe care o descrise în poema satirică „Disparates da India" (Nebuniile Europenilor în India) şi din care cauză fu exilat de noul vice-rege în insulele Molucce, — poetul căută un adăpost în Pestera Patane, lângă mare, unde continuă scrierea epopeei sale. După terminarea ei, Camoëns o supune revizuirii bunului său prieten Diago do Conto, şi se întoarce în sfârşit în oraşul de naştere din Portugalia. Căpătă în 1572 învoirea de a publica „Os Lusiadas", pe care o dedică tânărului rege Sebastian, pentru care primi o pensie derizorie. Apariţia monumentalei lui lucrări, cu toate intrigile din lumea literară de pe vremea aceea, făcu sgomot. Dar i-a fost dat lui Camoëns dureri noui. Reintors, de câţiva ani din peregrinările în India, avu să asiste la pierderea ţării sale, când Sebastian fu ucis cu nobilii toţi în bătălia grozavă cu armata lui Filip al II-lea, dela Alcacer-Kibir. Muri în 1850 în cetatea lui de origine, într'o căsuţă modestă din strada Santa-Ana.

Dintre operele de tinereţe ale poetului amintim aci trei comedii: „El Rei Selenco", „Os Amphytrioes", cu subiect imitat după Plant, dar tratat aparte şi „Filodemo", scrisă în proză şi versuri. Nu se urcau la valoarea unei capodopere, dar aveau darul de a anunţa geniul poetic care avea să se ilustreze în epopeea „Os Lusiadas" (sau „Lusitanii" pe numele vechi al Portughezilor). A scris apoi poesii, strânse într'o culegere intitulată „Rimas", care cuprinde: elegii, sonete, stanţe, egloge, epigrame şi satire.

Dar ceeace încoronează viaţa şi opera marelui poet este epopeea naţională „Os Lusiadas". Din gelosie pentru Spania care dăduse lumii pe marele descoperitor Columb, portughezul Vasco de Gama se avântă să descopere ţinuturi noui. Epopeea lui Camoëns celebrează descoperirea Indiilor de către îndrăsneţul marinar, poetizând înaltele calităţi ale poporului portughez, prin povestirea faptelor mari ale înaintaşilor, prin evocarea războinicilor şi a luptelor glorioase din timpul întemeierii regatului lui Lusus, cărula îi atribue o geneză miraculoasă, găsindu-i lea gânul în mijlocul zeilor Olimpului grec.

Incepând cu obişnuita invocaţie („Muză a Tagului care din copilărie mi-ai inspirat cântecele mele rustice ca să-ţi sărbătoresc frumuseţea apelor tale, îngădue-mi de data aceasta stilul sublim, tonul măreţ şi înalt"...) şi după ce aduce omagiu regelui Sebastian, poetul povesteşte cum Bacchus vrea să împiedice expediţiunea Portughezilor pe care o protejează Venus şi Marte. Ajuns în ţinuturile regelui Melindei, Gama întâlneşte pe rege şi povesteşte acestuia toată istoria ţării sale, după care, târît de noi aventuri în lupte primejdioase este scăpat de tirania lui Bacchus de către Venus, Joe şi Mercur. Apoteoza erolior se face în insula fermecată unde Venus şi Cupidon îi mână ca să se întâlnească cu Tethis şi Nereidele cele încântătoare. Epopeea se sfârşeşte cu plecarea spre Europa a navigatorilor. Camoëns invoacă protecţia regelui asupra viteazului popor portughez şi face apel la spiritul lui cavaleresc.

Din lectura operei lui Camoëns transpiră o mare iubire de patrie, căci, desigur epopeea, cu suflu mitologic, poate fi socotită una din cele mai bune opere naţionale, care a preamărit cândva faptele glorioase ale poporului portughez.

GEORGE BAICULESCU

* * *

Din „OS LUSIADAS"

— Fragment din cântul al nouălea —

In acest Eliseu surâzător coboară Argonauţii cei noui. Zeiţele rătăceau la întâmplare de-alungul pajiştilor înverzite; unele făceau să răsune ghitarele dulci, harpele armonioase, fluierele păstoreşti; altele, cu arc de aur în mână, păreau că fugăresc animalele,... pe care totuşi nu le fugăreau.

Venus, atât de iscusită în arta de a plăcea, le spuse: „La cea dintâi ivire a eroilor, răspândiţi-vă printre ierburi şi tufişuri; dacă fugiţi, vă vor urmări de aproape". Câteva, încrezătoare în frumuseţea lor, fără altă podoabă decât aceea a farmecelor, se sbenguiau nepăsătoare în mijlocul undelor clare.

In timpul acesta războinicii se avântară cu năvile lor, nerăbdători de a începe războiul cu locuitorii pădurilor. Nu ştiau că, graţie zeului Amor, nu aveau nevoe, pe aceste frumoase coline, nici de curse, nici de laţuri şi nici de arma de foc a Portughezului.

Unii, cu sineţul sau arbaletul în mână, pătrundeau în desimea hăţişului, adăpost întunecos al gazelei şi al cerbului; alţii striveau încetişor verdeaţa sub picioare şi, ademeniţi de răcoreala umbrei, urmau cotiturile încântătoare ale râului care, pe un nisip de argint, îşi murmura unda dealungul livezilor.

Camoëns

Deodată zăresc fluturând, printre frunzele copacilor, culori variate şi strălucitoare. Nu au strălucirea florilor: ochiul nu poate să se înşele. Este albeaţa lânei celei mai curate, strălucirea mătăsei cu care se învălesc frumoasele cele tinere când, pentru a increderina mai bine pe cuceritori, chiamă podoaba în ajutorul farmecelor.

Velloso scoate un ţipăt de surpriză şi de încântare. „Prieteni, ce întâlnire neaşteptată, ce fericită descoperire! Dacă divinităţile veacurilor vechi locuesc încă pe pământ, atunci leagănul lor este insula aceasta înflorită. Ah! cât de fecundă este natura în minuni şi câte bogăţii nu ascunde curiozităţii celor muritori!"

„Să urmărim pe frumoasele necunoscute; zeiţe sau muritoare, să încercăm să le ajungem". Zise şi mai repede decât un cerb se avântă cu tovarăşii săi în urmărirea nimfelor. Ele fugeau printre tufişuri, scoţând strigăte. Rochiile uşoare, şuviţele cele blonde sboară în voia vânturilor.

Infierbântaţi, războinicii se înteţesc; păreau că noui Hipomeni dispută preţul curselor Atalanţilor improvizaţi. Victoria nu va fi mult timp nehotărâtă. Venus este în mijlocul vânturilor. Invăluită într'un nor auriu, ea aruncă cu amândouă mâinile tufe de roze sub picioarele iuţi ale nimfelor şi precipită paşii războinicilor.

Aiurea, zeiţele sburdau în apă. La vederea Portughezilor scoaseră strigăte de alarmă, spăimântate ca de-o îndrăsneală neaşteptată. Una se repede să ia pânza fină de pe malul râului; alta aleargă desnădăjduită să se refugieze în ascunzişuri umbrite, dar albeaţa-i orbitoare îi luminează urma.

O alta încă, cu privirea mânioasă, cu fruntea înroşită de ciudă, se afundă în adâncul apei. Era mânia Dianei surprinsă în bae de fiul lui Aristeu; dar tânărul îndrăzneţ nu i-a văzut decât frumuseţea; poftitor, nerăbdător, încă încins de haine, duce în sânul apelor focul de care e mistuit.

Astfel, pe malul unui lac, vizitat de lişiţa timidă şi de bâtlanul singuratec, se agită şi freamătă credinciosul tovarăş al portughezului; obişnuit să culeagă din unde pasărea pe care stăpânul său a ucis-o, de-abia văzu înclinându-se ţeava ameninţătoare, că se avântă, dus de instinct, şi înotă către pradă lătrând de bucurie.

Leonard, războinic curagios şi cavaler curtenitor se simţise cel mai fericit sub învăţăturile lui Martie ca şi sub stindardurile lui Amor. Se părea că un geniu rău îl făcu nesuferit în faţa zeiţei Venus, — credea în aceasta, — dar nu-şi pierdu niciodată speranţa într'un viitor mai norocos.

Tânăra Ephyre fugea înaintea lui. Model de graţie şi frumuseţe, Ephyre îşi disputa farmecele, voind să le dea preţ nou. „O, nimfă! îi spunea Leonard, inima mea a sburat către tine; ai luat-o în goana ta şi acum nu vrei să mă aştepţi! Atâta răutate nu este potrivită frumuseţii.

„Incântătoare nimfă! tovarăşele tale şi-au oprit goana; singură tu mai fugi încă de nenorocitul Leonard! Cine ţi-a desvăluit disgraţia şi numele meu? Cine te-a sfătuit să mă urăşti? Oare geniul rău care umblă totdeauna după paşii mei? Nu lua în seamă vorbele lui, se înşală; pe mine mă înşela odinioară de o mie de ori pe ceas".

Ephyre fugea încă, dar cu un pas mai puţin iute, par'că ar fi vrut să asculte accentele duioase, tânguirea amoroasă a sfiiciosului ei adorator. Miscată de durerea lui, ea întoarse spre el o figură cerească, înundată de bucurie şi voluptate, şi se lăsă să cadă la picioarele lui Leonard, care era turmentat de fericirea triumfului.

Intreg tufişul murmura de sunete dulci. Suspine tainice, rugăciuni de dragoste, refuzuri aţâţătoare, strigăte de mânie, şoapte duioase de linişte se amestecă şi se confundă. Desfătătoare zi, pe care Venus te aprinse cu toate flacările tale, cum să-ţi cânt plăcerile pe care le naşti. Versurile mele oferă imaginea neclară a aceluia care n'a putut să le guste.

Nereidele au împărtăşit bucuria amanţilor, silindu-se să-i impodobească cu ghirlande de flori, cu coroane de aur şi lauri. Mâinele lor frumoase, în semn de unire, se împreună cu cele ale eroilor. Se şoptesc vorbe solemne. Nobili fii din Lusus! fericiţi războinici! moartea însăşi n'ar şti să răpească nedespărţitele voastre tovarăşe.

Cea mai frumoasă dintre nimfe, acea căreia toate se supun şi ale cărei trăsături anunţă cereasca origine, insfârşit zeiţa care umbreşte cu o înfăţişare minunată pământul şi apele, Tethys, fusese destinată de către Amor cuceritorului mărilor. Pe fruntea ei luceşte măreţia, în vorbele ei graţia.

„Sunt Tethys, spune ea ilustrului favorit, fiica lui Calus şi a Vestei. Cunosc tainele pe care le închid, în imensitatea lor, cerul, pământul şi mările; taine adânci pe care destinul a hotărât să le cunoşti din gura mea. Haosul n'are taine pentru un erou ca tine".

Şi luându-l de mână îl duse în vârful unui munte unde se ridică un palat de aur şi de sticlă. Acolo, pentru Tethys şi Gama, Amor a grămădit toate plăcerile; el insufleţeşte şi înfrumuseţează totodată şi palatul lui Tethys şi tufişurile nereidelor.

Astfel se scurse, în beţia unor fericiri pe cari cei muritori n'o cunosc, o zi încântătoare care răsplăti pe războinicii noştri de grelele şi îndelungatele lor suferinţi; astfel lumea recunoscătoare a pus drept ţintă a vieţii preţul îndrăsneli şi al cuceririlor; Faima proclamă pe învingători şi amintirea lor e nemuritoare.

Antichitatea obişnuia să pună în ceruri pe acei dintre muritori, cărora zeiţa, cu o sută de sentinţe le consacră numele. Nu căpătăm nemurirea decât prin cuceriri strălucitoare, prin munci uriaşe, prin acea viaţă a sacrificiului, aşa de aspră şi grea la început, dar, la sfârşit, atât de dulce şi surâzătoare.

Fiţi în timp de pace, ocrotitori ai celor slabi, contra tiraniei celor puternici, şi dacă vă trebue o altă glorie, îmbrăcaţi platoşa războinică şi faceţi-vă spaima celor fără credinţă. Veţi lărgi graniţele imperiului, îl veţi întări; mărirea lui va fi a voastră, norocul vă va deschide onorurile şi onorurile vor veni să vă caute în mulţime.

Regele care vă va fi drag va datora strălucirea regatului înţelepciunei sfaturilor voastre, forţei săbiilor care vă fac nemuritori ca şi pe părinţii voştri. Nimic nu stă inaintea avântului: o voinţă tare începe să se obişnuiască cu întrecerea tuturor obstacolelor. Indrăsniţi şi mergeţi pe urmele eroilor: patria vă admiră şi insula încântătoare vă aşteaptă.

* * *

Luntraşa

Vreau, mamă, vreau pe mare
Să merg în luntrea care
De-aici o poţi vedea.
O, nu sunt eu de vină
Nici gazda ne marină;
Amorul astfel vrea.
Amorul vrea, o mamă,
S'o neg, e în zădar,
Să fiu pe mări luntraşe
Cu dragu-mi lopătar!

Stăpân ne e amorul,
Se'nchină tot poporul
Puternicelor legi.
Plăpândă şi naivă,
Să-i stau eu împotrivă,
Când el subjugă regi?
Amorul vrea, o mamă,
S'o neg, e în zădar,
Să fiu pe mări luntraşe
Cu dragu-mi lopătar!

Ştiu bine, că pe apă,
Furtuna când să'nceapă,
De groază atuncea mori;
Dar luptă'n van e, mamă,
Dorinţa ce mă'ndeamnă
Mai tare-i mii de ori.
Amorul vrea, o mamă,
S'o neg, e în zădar,
Să fiu pe mări luntraşe
Cu dragu-mi lopătar

SONETE

I.

Când lebăda simte ceasul din urmă, ridică pe ţărmul singuratec glasul cel mai trist şi cântecele cele mai armonioase. Vrea să-şi prelungească existenţa; îşi plânge plecarea cea grozavă; sărbătoreşte în modul cel mai dureros călătoria cea tristă. Astfel, Doamnă, când văd sfârşitul trist al dragostelor mele şi când mă simt ajuns la criza din urmă, plâng, cu cea mai suavă armonie, răutatea, lipsa ta de credinţă şi dragostea mea.

II.

Sunt în prada unor stări de suflet nedefinite; tremut şi pălesc în acelaş timp; plâng şi râd în aceeaş clipă, fără să cunosc pricina. Cuprind lumea întreagă şi nu pot să strâng nimic. Puterile îmi sunt risipite; sufletul răspândeşte un foc uriaş, râuri de lacrimi curg din ochii mei. Uneori sper, alteori mă simt descurajat. Câteodată cad într'o adevărată aiureală, alteori judecata îmi revine. Eu merg pe pământ, dar gândirea mea pluteşte în spaţiu. Intr'un ceas trăesc cât într'un an întreg; într'o mie de ani, n'aş putea găsi unul care să mă mulţumească. Dacă cineva m'ar întreba pentruce sunt astfel, aş răspunde că nu ştiu. Bănuesc totuşi, Doamnă, că aceasta se datoreşte faptului că te-am cunoscut.

III.

Scumpă protivnică, soarta ţi-a pus în mâini fericirea mea, dar a lipsit pământul de un mormânt, pentru ca să mă lipsească pe mine de o consolare. Apele vor poseda deapururi frumuseţea ta de neînţeles, dar atât timp cât viaţa va dăinui în mine, tu vei trăi în sufletul meu şi poate că modestele mele versuri vor avea destulă putere ca să-ţi promită lunga povestire a acestei dragoste atât de curată şi adevărată! Vei fi sărbătorită totdeauna în cântecele mele şi atât timp cât aducerea aminte va mai fi pe lume, versurile mele vor alcătui inscripţia ta funerară.

IV.

Nisa se despărţise de Montano; dar, deşi a plecat, ea rămăsese în fundul sufletului lui; căci păstorul păstra statornic în amintire imaginea iubitei sale, şi-şi uşura intrucâtva chinul prin această închipuire. Pe o plajă a oceanului Indian, el se reazimă de un baston încovoiat, prelungindu-şi privirile în apele care-l compătimeau de pierderea suferită. Dacă — spunea el — fără să ţină seamă de durerea şi regretul meu, aceea pe care am iubit-o s'a îndurat să mă părăsească, vă iau drept martori, cer şi stele! Şi voi unde, dacă puteţi simţi mila, luaţi cu voi lacrimile pe care le vărs, ca să luaţi totodată şi motivul care mă face să le vărs.

V.

O, sufletul meu încântător; tu care ai plecat din această viaţă dureros de tristă, odihneşte-te sus în cerul cel veşnic; — eu voi trăi pe acest pământ pururea trist. Dacă acolo, în cereasca locuinţă unde te-ai mutat, e permis de a-şi aduce aminte despre lumea noastră, nu uita arzătoarea dragoste pe care ai văzut-o aprinzându-se în ochii mei; şi dacă crezi că chinurile mele, care mi-au rămas din nenorocirea fără de sfârşit de a te fi pierdut, merită dela tine o întoarcere, — roagă pe Dumnezeu, care ţi-a scurtat anii, să mă ridice de aci pentru a te revede[illegible] atât de repede, cum te-a ridicat pe tine.

* * *

STANŢE

Pentru o sclavă numită Barbara

Captiva aceasta care mă ţine captiv, pentrucă trăesc în inima ei, nu vrea altceva decât să trăesc. N'am văzut niciodată vreun trandafir, în buchet, care să fie mai plăcut ochilor mei. Niciodată n'am văzut flori pe câmp, nici stele în ceruri, care să-mi apară aşa de frumoase ca dragostele mele. Ea, are o faţă încântătoare, ochi dulci, negri şi poftitori, dar totuşi ucigaşi. Are o graţie care uimeşte făcând-o suverana celui căruia îi e sclavă. Părul negru face să se risipească stupida idee vulgară că cele mai frumoase bucle sunt cele blonde. Are culoarea întunecoasă a dragostei, trăsăturile îi sunt aşa de dulci, că zăpada ar vrea să-şi schimbe culoarea cu a ei. Uneşte dulceaţa plăcută cu o oarecare gravitate; e străină, dar nu barbară. Ţinuta calmă dar maiestoasă mă turbură: am găsit în ea capătul nenorocirilor mele. E captiva care mă ţine captiv şi pentrucă trăesc în ea, trebue să trăesc.